

Gimtųjų žodžių galia

2016-04-14

Mano bendramokslis šviesaus atminimo Stasys Urniežius, save vadindavęs kunigaikščiu Vildaugu, mėgdavo sakyti, kad Dievas šnekėjo lietuvių kalba, praplėsdamas savo mintį jis aiškino, kad germanų „god“, slavų „bog“ ir kitų kalbų visatos kūrėjo apibūdinimai neatspindi aukščiausios esybės esmės taip kaip lietuvių „Dievas“. Praindoeuropietiška forma šis žodis reiškia „šviesti, skaisčiai spindėti“, taip pat šis žodis siejasi ir su „diena“, ir su „dailus“ ir su „didis“. Tai, kas mus valdo per žodį.

Kai kurie tyrėjai sako, kad mes vieni kitus valdome savo jausmais, kuriuos išreiškiame žodžiais, tai mes pastebime kasdieniniame gyvenime. Neseniai po Specialiųjų tyrimų tarnybos tardymo Mosėdyje nusižudžiusi moteris man tai lyg ir patvirtina, kaip magiškai gali paveikti lietuviškas žodis, dar vis prisimenu kitą atvejį, kai kaimynė kieme taip koneveikė ir plūdo savo draugą, kad jis kitą dieną taip pat išėjo iš šio gyvenimo.

Manyčiau, kad tokių pavyzdžių, kai žodžio jėga ar mintis paveikia aplinkinius, yra daugybė ir jų pavadinti atsitiktinumu negalėčiau. Žodžiai mus veikia: žeidžia ar pakelia. Jų galią labiausiai patiria žinomi žmonės ir politikai, ne visi iškenčia nuolatinį tyčiojimąsi. Neseniai užsirašinėju vienos laidos garsios žurnalistės vaizdingus palyginimus, skirtus valdžios žmonėms: „valdžios sauskelnės“, „raityti savo valdišką pasturgalį“, „biurokratinė sėdynė“, „brangus valstybinis kūnas“, „pilietinė koma“, „politinis klounas“, „vietvalda“ vietoj „savivalda“ ir t. t. Net iš kelių šių pavyzdžių jaučiau jėgą ir įtaigą. Norim mes to ar ne, bet žmogus, sugebantis meistriškai valdyti kalbą, priverčia mus kartu tyčiotis iš tų, apie kuriuos šneka. Mokslininkai įrodinėja, kad minties jėga dar neįvertinta iki galo, bet, žodis gali net užmušti, tuo aš nebeabejoju. Žodis dažnai susietas su veiksmu. Aiškus ir tikslus lietuviškas žodis, manau, pajudina net akmenį. Aštraliežuvių žurnalistų bijoma, vengiama, net stengiamasi juos niekinti. Dažniausiai kiti niekinami dėl savo silpnumo.

Kitaip galėčiau vertinti įstaigų specialistų kalbą, kurie turėtų daugiau reikšmės skirti jos galiai, kad mažiau sukeltų net paprastos liaudies pajuokos iš savo frazių, tokių kaip „turėjau gerą laiką su savo vyru“. Taisyklingos kalbos jie turėtų mokytis nuolat, vien pripažindami būtinybę klausytis rytinių kalbos valandėlių per radiją. Juk kiekvienas žodis tai tarsi burtažodis ar užkalbėjimas. O nuolat kartojamas posakis: „taip gavosi, gaunasi renginys“ primena ligonį, pakilusį iš mirties patalo, vietoj „taip išėjo“, „ji yra didelėje įtampoje“ asocijuojasi su žmogumi, kuris nejaučia, kad įlipti į įtampą neįmanoma, parašymas, kad „sieks prijungti gyventojus prie NT ir VT pagal priemonių planą“ ir gausybė nesuprantamų keistų minčių rodo, kad asmenybė skęsta miglose ir neaišku, ką nori pasakyti.

Taigi dažnas skendimas miglose, kai aplinkiniai nelabai supranta ir žurnalistas turi priminti, kad pašnekovas kalbėtų žmonių kalba, mums pasidaro nuobodi kasdienybė, gal ta neaiški kalbėjimo mada specialiai kuriama, kad klausytojai nesuprastų, kalbėjimas dėl kalbėjimo kaip draugystė, kuri „veža“, gal save laikančiam labai reikšmingu tai labai svarbu, bet klausantiems lieka nemalonus pojūtis.

Vis dėlto tai nepagarba liaudžiai, kai Seimo narys televizijos pokalbių laidoje sau leidžia pasakyti, kad Lietuvoje tikriausiai nėra nė vieno žmogaus, kurio „nebūtų „išdūrusios“ Žemės reikalų tarnybos“, negi tas aukštas pareigūnas nežino lietuviškų žodžių „apgauti, apsukti, apmeluoti“.

Prestižinė kalba siejama su didžiausią politinę, ekonominę, kultūrinę galią turinčiu socialiniu sluoksniu, tad galią turinčiam žmogui netinka viešai sakyti „tai mane veža“ ar „krūtas klausimas“. Toks žmogus praranda pagarbą ir autoritetą.

Keistos mintys liejasi ir iš įvairių raštų ir dokumentų: „Efektyviausiai dirba su jaunimo amžiaus grupėmis, kurios sudaro didžiausią vartotojų ir lankytojų koncertą bibliotekoje ir 22 filialuose. Tvarkė seniūnijos gerbūvį – Žydų genocido kapines. Kanalizacijos prisijungimo tinklas miestelyje. Reikalingi sprendimai dėl Šojaus dvaro restauravimo ir antro etapo įrekinimo. Ataskaita už 2015 metus. Įtakoti – daryti įtaką, veikti, paveikti“, „Savivaldybės tarybos palaikymo tikimasi sprendžiant etnokultūros muziejaus įrekinimo klausimus“ (tą „įrekinimą“ pasėjo Kultūros ministerija, bet kultūrininkai, matyt, niekaip nesupranta jo reikšmės, tad net rašo „įrekinimo“). „Renovuoti ir įkurti daugiafunkcinę

biblioteką – menų komunikacijos centrą. Nuomonės pasiskirstė sekančiai. Būreliai, vykdančys įvairias veiklas“. Ir be galo be krašto nesuprantamų minčių.

Įdomus kalbos tvarkytojų darbas, kai reikia kasdien ieškoti tikslios minties, t. y. atspėti, ką žmogus norėjo pasakyti, patikrinti, ar mintis parašyta aiškiai, kad kiekvienas skaitantis suprastų. Neturėtų būti jokių įsakymų ar įstatymų aiškinimų. Jie turėtų būti tikslūs, paprasti ir visiems suprantami kaip turėtų būti visiems vienodai suprantama Konstitucija. Paprastumas – tai genialumas. Kai išgirsti paprastai ir aiškiai šnekantį žmogų, atrodo, širdis atsigauja. Ir kaip liūdna, kai klausaisi oratoriaus, kuris kažin, ar pats supranta, ką nori pasakyti, gal todėl tiek daug to akių dūmimo aplink.

Iš tiesų Lietuvoje trūksta autoritetų, tokių kaip anglų mokslininkas Robert G. Latham, kuris mus pakeltų iki sielos aukštumų ir nuolat primintų, kad turtingiausias lietuvių paveldas yra jų kalba, kuri yra vienas didžiausių žmonijos pasiekimų, kuri yra stebėtino panašumo su avesta (senąja persų kalba) ir su sanskritu. „Lietuvių kalba yra arijų prokalbė, – teigia mokslininkas, – pačioje kalboje glūdi daugiau, negu bet kuriuose jos kūriniuose, ji yra senesnė negu sanskritas, latvių, graikų ir lotynų kalbos, nes lietuvių balsių sistema labiausiai antikinė savo stiliumi“.

Kai kitų kalbų mokslininkai mus išaukština, priverčia susimąstyti, iš kokios civilizacijos mes atėjome ir kokios turime išminties.

Kadangi kiekvieną dieną vaikštau gatvėmis, kuriomis kažkada vaikščiojo Imanuelis Kantas, kėlęs didžiuosius klausimus apie pasaulio sandarą ir mūsų paskirtį, supratęs, kad lietuvių kalba yra iki galo neatrasta žemė, bet pagal lyginamąją kalbotyrą teigęs, kad ji yra labiausiai kvalifikuota atstovauti pirmykstei arijų civilizacijai ir kultūrai. „Iš tikrųjų, jokia kita pasaulio kalba nėra gavusi tiek aukštų pagyrimų kaip lietuvių kalba. Lietuvių tautai buvo priskirta didelė garbė už sukūrimą, detalių išdailinimą ir vartojimą aukščiausiai išvystytos žmogiškos kalbos su savita gražia ir aiškia fonologija“, – rašė jis. O jei dar pridėsiu šiuolaikinio mokslo atradimus, kad kiekvienas garsas turi savo vibraciją, tai vėl grįšiu prie minčių, kad mūsų žodis neišmatuojamas kaip žaibas, kaip mintis, kaip visata ar kaip užkalbėjimas. Dar iki galo nežinome, kokias paslaptis ji gali atverti. Belieka priminti didžiojo mąstytojo žodžius, kuriuos jis parašė savo Lietuvių-vokiečių kalbų žodyno pratarmėje, kad lietuvių kalba nusipelno būti valstybės apsaugota.

Daug aukštų titulų turi mūsų kalba pasaulyje, todėl labai džiaugiuosi, kad ir mes ją kartais pašloviname kaip pačią didžiausią paslaptį, galbūt padovanotą paties Aukščiausiojo. Šilutės Hermano Zudermano literatūrinės kraštotyros klubas pirmosios lietuviškos knygos autoriaus Martyno Mažvydo gimtinės vietoje pastatė paminklinį akmenį, medinę skulptūrą rašytojui ir išpuoselėjo tradiciją, kad Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną Gardamo seniūnijos, kitos bendruomenės su mokiniais surengtų šventę, dainuotų lietuviškai ir grožėtusi savo kalba.

Vita Stulgienė

Šilutės rajono savivaldybės kalbos tvarkytoja